

28 Ağustos 2024 Tarihinde Yayınlanan ‘8859 Sayılı Bitkisel Üretimde Yeni Destekleme Modeli ve Üretim Planlaması’ Konusundaki Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Hakkında Ulusal Hububat Konseyi Değerlendirme Raporu

Ülkemizde yıllardan beri üretim planlamasının olmaması değişik platformlarda dile getirilir, arz fazlası ürünlerdeki pazarlama sorunu ve değerinde satılamama, eksikliği olan ürünlerde ise ithalat ve temin sorunları ile bunların yıldan yıla değişkenlik göstermesi tarımsal üretimin bir numaralı açmazı olarak vurgulanırdı. Bu konu ilk defa 14 Mart 2023 tarihinde yasal zemine oturtulmuş, akabinde ise “Tarımsal Üretim Planlaması Hakkında Yönetmelik” yayınlanmıştı. Geçen bir yılı aşkın sürede, yerelde ve merkezde yoğun teknik çalışmalar yapılırken, tüm toplum kesimlerinin görüşleri alınarak, uygulamanın toplum ihtiyaçları ile de uyumlu olması ve toplumsal kabulün güçlü olması yönünde adımlar atılmıştır. Tüm bu uzun süreli ve kapsamlı hazırlık ve çalışmalar meyvesini vermiş ve 28 Ağustos 2024 tarihinde yayınlanan 8859 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile uygulamaya geçilmesi aşamasına gelinmiştir. Bu süreç, Türk Tarımı açısından sessiz bir devrim olarak ifade edilebilir. Böylece bitkisel üretim yeni destekleme modeli ve üretim planlaması ile; başta su ve toprak olmak üzere doğal kaynakların korunması, stratejik ürünlerde kendine yeterliliğin sağlanması, pazarlama sorununun çözülmesi ve üretici gelirlerinin artırılması hedefi elle tutulur hale gelmiştir.

Üretim planlamasında başlangıç olarak meyve hariç yaklaşık 20 milyon hektar olan bitkisel üretim alanımızın 15 milyon hektar civarındaki kısmının, yani **%75’inin üretim planlaması kapsamına alındığı** anlaşılmaktadır. Sistemin dinamik olduğu da dikkate alındığında başlangıç için bunun önemli bir hedef olduğu, zamanla planlama kapsamına dahil edilen alanın genişleyebileceği anlaşılmaktadır. Uygulamanın başlangıç için **2025-2027 yılları arasında 3 yılı kapsayacak** şekilde uygulanacağı, **desteklerin sade ve basit** hale getirildiği ve **ilk defa ürün sezonundan önce açıklandığı** görülmektedir. Böylelikle desteklerin yönlendirme ve üreticinin tercih eğilimine katkı sağlama görevini daha sağlıklı yerine getirebilme potansiyeli ortaya çıkmıştır. Ayrıca belirlenen destek miktarların 3 yıl sabit kalmayacağı, her yıl değişen ekonomik şartlar, verimlilik ve maliyetteki değişimler dikkate alınarak düzenlenebilecek **dinamik yapıda olduğu** ifade edilmektedir. Yine desteklerin **alan bazlı** olacağı ve **nakdi** olarak ödeneceği düzenlemeler arasında yer almaktadır.

1. Temel Destek

Tüm destekler bir destek katsayı değeri ile ilişkilendirilmiştir. 2025 üretim yılı için destek katsayı değeri dekara 244 TL olarak belirlenmiştir.

Buna göre 19 bitki türü, 1 bitki gurubu ve diğer ürünler 4 kategoriye ayrılarak, her gruba farklı destek katsayıları uygulanmıştır (Tablo 1). Bu kategorilere ayrılışın temel olarak üretimde kullanılan girdilerin yoğunluğu ile ilişkili olarak belirlendiği görülmektedir. İlgili ürün için destek miktarı destek değerinin, destek katsayısı ile çarpılmasından elde edilmektedir. Örneğin ülkemizde en fazla ekim alanına sahip yaygın tür buğdayda katsayı 1,3 olup, buna göre destek miktarı dekara $244 \times 1,3 = 317$ TL olarak hesaplanmaktadır. Temel desteklerle ilgili hedefin ilgili üründe mazot maliyetinin %50’sinin ve gübre maliyetinin %25’inin karşılanması olduğu ifade edilmektedir. Mevcut mazot gübre desteği 185 TL olduğuna göre, bu destekler kalkmadığı gibi sadece Temel Üretim Desteğinin bile bu rakamın oldukça üzerinde olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 1. Temel Destek: Kategorileri, ürünleri, destek katsayıları ve destek tutarları

Kategoriler	Ürünler	Destek Katsayısı	Destek Tutarı (TL/Da)
1.	Aspir, Mercimek, Mısır (dane), Nohut, Patates, Soğan (kuru), Birinci grup yem bitkileri, diğer ürünler	1,0	244
2.	Arpa, Buğday, Çavdar, Triticale, Yulaf, İkinci grup yem bitkileri	1,3	317
3.	Ayçiçeği (yağlık), Fındık, Kolza, Fasulye (kuru), Soya, Çay	1,5	366
4.	Çeltik, Pamuk (kütü)	2,25	549

Seçili ürünlerde dekara temel destek tutarları; dane mısırdaki 138 TL'den 244 TL'ye, kuru fasulyede 185 TL'den 366 TL'ye, nohut ve mercimekte 158 TL'den 244 TL'ye, Ayçiçeğinde 206 TL'den 366 TL'ye, Pamukta 472 TL'den 549 TL'ye, patates ve soğanda 138 TL'den 244 TL'ye yükselmiştir. Böylece ortada kaldırılan bir desteğin olmadığı, artırılarak karşılandığı, sadeleştirme ve basitleştirmeye gidildiği anlaşılmaktadır.

Nadas alanlarına 0,3 destek katsayısı ile destek değerinin çarpımı sonucu hesaplanan tutar (dekara 73 TL) üzerinden temel destek ödeneceği bildirilmiştir.

Desteklemeler için **ÇKS sistemine kayıt şartı** olduğu, daha önce yapılan düzenlemeleri ile bitkisel üretim yapan tüm üreticilerin kolaylıkla kayıt altına alınabileceği görülmektedir. Bu sisteme kayıtlı ve başvuru yapan **tüm bitkisel ürün üreticilerinin temel desteklerden yararlanabileceği** değerlendirilmektedir.

2. Planlı Üretim Desteği

Bu kapsamda 13 bitki türü ve bir ürün grubu yer almaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. Planlı üretim desteği kategorileri, ürünleri, destek katsayıları, destek tutarları ve temel+planlı üretim destek tutarları

Kategoriler	Ürünler	Destek Katsayısı	Planlı Ür. Des. (TL/Da)	Temel+Planlı Ür. Des. (TL/Da)
1.	Aspir, Mercimek, Mısır (dane), Nohut, patates, Soğan (kuru), Birinci grup yem bitkileri	1,0	244	488
2.	Arpa, Buğday, İkinci grup yem bitkileri	1,3	317	634
3.	Ayçiçeği (yağlık), Kolza, Fasulye (kuru), Soya	1,5	366	732
4.	Pamuk (kütü)	2,25	549	1098

Bu türlerin ülkemiz için stratejik ürünler olduğu anlaşılmaktadır. Her il ve o ildeki her ilçe havza olarak tanımlanmış, bu havzalarda bu stratejik ürünlerden hangilerinin yetiştirilmesine öncelik verileceği o ildeki 17 kişilik farklı toplum kesimlerini (üniversiteler, ilgili kamu kuruluşları, sivil toplum kuruluşları) temsil eden komisyon marifetiyle belirlenip, bakanlık onayı ile ortaya çıkmıştır. Bu havzalar ve planlamaya konu havza ürün desenlerine kararname ekinde yer verilmiştir. Buna göre 4

kategoride yer alan ürünler için Tablo 2’de belirtilen destek katsayıları belirlenmiştir. Destek katsayılarının, destek miktarı ile çarpımı sonucu elde edilen değer, temel destek değeri ile toplanması ile o havza için destek miktarı belirlenmektedir. Örneğin Konya/Altınekin havzasında planlamaya konu ürün deseninde buğday yer almaktadır. İkinci kategoride yer alan buğday için temel destek 317 TL olarak hesaplanmıştı. Planlı üretim desteğinde de buğday ikinci kategoride yer almakta ve katsayısı 1,3’tür. Bu durumda planlı üretim desteği için bu katsayı temel destek katsayı değeri olan 244 TL ile çarpılarak dekara 317 TL olarak belirlenmiştir. Böylece bu havzada buğday için temel+planlı üretim desteği toplamı dekara 634 TL olmuştur. Bu destek miktarının mazot maliyetinin %100’ünü, gübre maliyetinin %50’sini karşılayacağı hedeflenmiştir.

Seçili ürünlerde ilgili havzalarda planlamaya konu ürün deseninde yer alması şartı ile dekara temel+planlı üretim destek tutarı; dane mısırdaki 138 TL’den 488 TL’ye, kuru fasulyede 185 TL’den 732 TL’ye, nohut ve mercimekte 158 TL’den 488 TL’ye, Ayçiçeğinde 206 TL’den 732 TL’ye, Pamukta 472 TL’den 1098 TL’ye, patates ve soğanda 138 TL’den 488 TL’ye yükselmiştir.

Ayrıca bu destekten yararlanmak için kütlü pamukta yurt içinde üretilip sertifikalandırılan tohum şartı mevcuttur. Yine süt havzası olarak belirlenen illerde (Amasya, Bingöl, Bitlis, Çorum, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Muş, Tokat ve Tunceli) yem bitkisi üreten çiftçilere ilgili ürün türünün bulunduğu kategoriye karşılık gelen destek katsayısının %50’si kadar ilave planlı üretim desteği verileceği belirtilmiştir.

3. Yeraltı Su Kısıtı Desteği

Kararnamede yeraltı su kısıtı olan havzalar 11 il ve 52 ilçeyi kapsamaktadır. Bu havzalar; Aksaray (Merkez, Eski, Gülağaç, Güzelyurt, Sultanhanı), Ankara (Bala, Gölbaşı, Haymana, Şereflikoçhisar), Eskişehir (Alpu, Beylikova, Çifteler, Mahmudiye, Mihaliççık, Sivrihisar), Hatay (Kumlu, Reyhanlı), Karaman (Ayrancı, Merkez, Kazımkarabekir), Kırşehir (Boztepe, Mucur), Konya (Akören, Altınekin, Akşehir, Cihanbeyli, Çumra, Derbent, Doğanhisar, Emirgazi, Ereğli, Güneysınır, Halkapınar, Kadınhanı, Karapınar, Karatay, Kulu, Meram, Sarayönü, Selçuklu, Tuzlukçu), Mardin (Artuklu, Derik, Kızıltepe), Nevşehir (Acıgöl, Derinkuyu, Gülşehir), Niğde (Altınhisar, Bor, Çiftlik, Merkez), Şanlıurfa (Viranşehir)’dir.

Bu havzalarda yer alan sulu arazilerde Tablo 3’te belirtilen 8 türü üreten çiftçilere ürünün bulunduğu kategoriye göre hesaplanan tutar üzerinden ilave yeraltı su kısıtı desteği ödenecektir. Konya/Altınekin havzasında (örnek) yeraltı su kısıtı bulunmakta, buğday eken bir çiftçinin temel ve planlı üretim desteği olan dekara 634 TL’ye, katsayının destek katsayı ile çarpımından elde edilen 342 TL (1,4x244=342) su kısıtı desteği ilave edilince dekara destek toplamının 976 TL’ye ulaşmaktadır. Bu destek tutarı ile mazotun ve gübrenin %100’ünün karşılanması hedeflenmektedir. Benzer şekilde su kısıtı olan havzada olmak (Konya/Altınekin havzası gibi) kaydı ile; destek Mercimek ve Nohutta (temel+planlı üretim+su kısıtı desteği) 158 TL’den 683 TL’ye, Ayçiçeğinde 206 TL’den 1025 TL’ye yükselmektedir.

Tablo 3. Yeraltı su kısıtı desteği kategorileri, ürünleri, destek katsayıları ve tutarları

Kategoriler	Ürünler	Destek katsayısı	Destek Tutarı (TL/Da)
1.	Aspir, Fiğ, Mercimek, Nohut, Yem bezelyesi	0,8	195
2.	Arpa, Buğday	1,4	342
3.	Ayçiçeği (yağlık)	1,2	293

Su kısıtı olan havzalarda 2. Ürün mısıra planlı üretim desteği verilmeyeceği belirtilmiştir. Bu havzalarda dane mısırın desteklenmesi için damla sulama şartı bulunmaktadır. Su kısıtı olan 52 havzada münavebe kurallarının uygulanacağı kaydedilmiştir (ayrıntılar çıkacak tebliğle ortaya konulacak olup, değerlendirmeler ulaşılan bilgilere dayandırılmıştır). Bu havzalarda kuru şartlarda üretim yapılıyor ise aşağıda belirtilen kuru münavebe kurallarının uygulanacağı, sulu alanda ekim yapılıyor ise aynı parselde son 3 üretimde ektiği ürünün yeniden ekilemeyeceği, aksi durumda desteklerden yararlanamayacağı hükme bağlanmıştır. Bu havzalarda sulu arazide Mısır, Patates, Pamuk, Şeker Pancarı art arda ekilemez şartı konulmuştur.

Münavebe Şartı: Kuru ve sulanan arazilerde uygulanacak münavebe kuralları ortaya konulmuştur (Örtü altı ürünler ve çeltik hariç). Buna göre kuru arazilerde aynı ürün aynı araziye üst üste en çok iki kez ekilebilir, üçüncü kez ekilirse bu üretim yılında temel ve planlı üretim desteklerden yararlanamaz. Yeraltı su kısıtı olmayan alanlarda sulu arazide son iki üretimde ektiği ürün yeniden ekilemez, ekildiği takdirde ilgili üretim yılında verilen temel ve planlı üretim desteklerinden yararlanamaz.

Çeltik komisyonlarından izin almadan ekilen parseller için temel ve üretimi geliştirme desteğinin alınamayacağı bildirilmiştir.

Tarımsal Üretim Planlaması Hk Yönetmeliğe aykırı tesis edilen meyve bahçelerine temel ve üretimi geliştirme desteğinin ödenemeyeceği, ilgili mevzuatla kayıt altına alınmış fındık parselleri hariç diğer parsellere temel ve üretim desteği ödenemeyecektir.

4. Üretimi geliştirme desteği

Sertifikalı tohumluk kullanım desteği: İlgili üretim yılında çavdar, çeltik, susam, tritikale, yerfıstığı ve yulaf tüm havzalarda, planlama kapsamına alınan ve Tablo 4'te yer alan ürünler ise ilgili havzalarda planlamaya konu ürün deseni arasında ise belirtilen destek katsayısına göre hesaplanan tutar üzerinden sertifikalı tohumluk desteği ödenir.

Tablo 4. Sertifikalı tohum desteği ürünleri, destek katsayıları ve tutarları

Kategoriler	Ürünler	Destek Katsayısı	Destek Tutarı (TL/da)
1.	Arpa, Buğday, Çavdar, Çeltik, Fasulye (kuru), Triticale, Yulaf	0,5	122
2.	Aspir, Kanola, Susam	0,2	49
3.	Korunga, Soya, Yer Fıstığı, Yonca	0,6	146
4.	Fiğ, Mercimek, Nohut, Yem bezelyesi	0,4	98
5.	Patates	2,2	537

Konya/Altınekin havzasında (örnek) buğday yetiştirildiğinde alacağı sertifikalı tohumluk destek tutarının dekara 122 TL (244 TL x0,5=122 TL) olduğu görülecektir. (mevcut dekara 65 TL olan destek %87,7 oranında artırılmıştır).

Sertifikalı tohumluk desteğinin kapsamının genişletildiği ve bazı türler için ilk defa destek uygulandığı anlaşılmaktadır. Tablo 5'te görüldüğü üzere, Ayçiçeği (yağlık), Mısır (dane), Pamuğa (kütlü) ilk defa üniversiteler ve kamu araştırma enstitüleri tarafından ıslah edilerek tescil edilen çeşitlerin yurt içinde üretilip, sertifikalandırılan tohumlukları için çiftçilere 0,6 katsayısı üzerinden hesaplanan tutar üzerinden ödeme yapılacağı hükme bağlanmıştır.

Tablo 5. Üniversiteler ve kamu araştırma enstitüleri tarafından ıslah edilip, tescil ettirilen, yurt içinde üretilip, sertifikalandırılan tohumlardan destek alacak ürünler, destek katsayıları ve tutarları

Ürünler	Destek Katsayısı	Destek Tutarı (TL/da)
Ayçiçeği (yağlık), Mısır (dane), Pamuk (kütü)	0,6	146
Patates (Tablo 4'teki desteğe ilaveten)	1,0	244

Konya/Altinekin havzasında (örnek) yukarıda belirtilen şartları taşıyan Ayçiçeği (yağlık) tohumluğu eken çiftçiye ilk defa olmak üzere dekara 146 TL ($244 \text{ TL} \times 0,6 = 146 \text{ TL}$) sertifikalı tohumluk kullanım desteği ödeneceği hesaplanmaktadır. Yine ilk defa olmak üzere patatesten mevcut tohumluk kullanım desteğine ilaveten, belirtilen şartları taşıyan tohumlukları kullanan çiftçilere 1,0 katsayısı üzerinden hesaplanan destek tutarı ödenir hükmü getirilmiştir. Konya/Altinekin havzasında (örnek) patates üreten bir çiftçi dekara 537 TL'lik sertifikalı tohumluk desteğine ilave, bu çeşit ve tohumluk yukarıda sıralanan şartları sağladığı takdirde dekara 244 TL destek ile, toplam 781 TL sertifikalı tohumluk kullanım desteği almış olacaktır.

Sertifikalı/standart fidan kullanım desteğinin de belirli ürünlerde ve destek katsayılarında (2 ve 5 katsayısı) devam ettiği anlaşılmaktadır.

Katı organik ve organomineral gübre desteği: Katı organik ve organomineral gübre kullanan çiftçilere 0,21 destek katsayısı ile katsayı değerinin çarpılması sonucu ($244 \text{ TL} \times 0,21 = 51 \text{ TL}$) hesaplanan tutar üzerinden ödeme yapılacaktır (dekara 40 TL olan destek %27,5 oranında artmıştır).

Biyolojik ve biyoteknik mücadele desteği: Bitkisel ürünlere arız olan zararlı organizmalara karşı örtü altında/kapalı ortamda ve açık alanda biyolojik ve biyoteknik mücadele yapan üreticilere aynı sırayla 2025 yılı için %50 artırılarak dekara 3.825 TL ve 1.305 TL tutarlarında ödeme yapılacaktır. Böylelikle doğal dengenin korunması, çevresel kirliliğinin kontrol altına alınması, kimyasal ilaç kullanımının azaltılması ve kalıntılıının önlenmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır.

Patates siğili desteği: Patates siğili görülen alanlar ile, patates siğili için oluşturulan güvenlik kuşağındaki alanlarda, karantina önlemi olarak alternatif ürün yetiştirilmesi veya nadasa bırakılması durumunda ÇKS'ye kayıtlı üreticilere dekar başına 200 TL verileceği beyan edilmiştir (2025 yılından itibaren 3 yılı kapsayacak şekilde 3 yılda bir defa ödeme yapmak üzere).

Organik tarım desteği: İlgili üretim yılında geçiş süreci-2, geçiş süreci-3 ve organik statüde yer alan tarım arazilerinde organik tarım faaliyeti yapan ve ürettiği ürüne "ürün sertifikası" düzenlemiş olan çiftçilere ilgili destek katsayısına (aynı sıra ile; bireysel ise 1,2, 0,6 ve 0,4, grup ise bu katsayı değerlerinin yarısı) göre destek ödeneceği karar altına alınmıştır. Benzer şekilde organik arılı kovan desteğinin de yapılacağı kaydedilmiştir.

İyi tarım uygulamaları desteği: İyi tarım uygulamaları kapsamında üretim yapan ve bireysel veya grup olarak iyi tarım sertifikası alan çiftçilere ilgili ürün gruplarına karşılık gelen destek katsayısına göre hesaplanan tutar üzerinden destek ödemesi yapılacağı hükme bağlanmıştır.

Lisanslı depoculuk kira desteği: Lisanslı depolarda muhafaza edilen ve Tablo 6'da listelenen ürünler için kira desteği ödeneceği, bu desteğin Ticaret Bakanlığı tarafından belirlenen kira ücretinin %75'i oranında olacağı ve önemli ölçüde artırıldığı anlaşılmaktadır. Bu ürünlerin lisanslı depolarda depolanması halinde 2025, 2026 ve 2027 yıllarında en fazla 6 ay kira desteği ödeneceği kaydedilmiştir. Ancak bu fasılda nakliye ve analiz ücretine yer verilmediği dikkati çekmektedir.

Tablo 6. Lisanslı depolarda muhafaza edilen ürünler ve destek tutarı

Ürünler	Kira Ücreti (TL/Ton/Ay)
---------	-------------------------

Buğday, Arpa, Yulaf, Çavdar, Mısır, Çeltik/Pirinç	Ticaret Bakanlığı tarafından belirlenen kira ücret tarifesinin %75'i oranında
Mercimek, Nohut, Fasulye, Soya	
Ayçiçeği	
Pamuk	
Fındık	
Antepfıstığı	
Kuru Kayısı, Kuru Üzüm	
Zeytin, Zeytinyağı	

5. Kırsal kalkınmanın desteklenmesi

Çiftlik muhasebe veri ağı (ÇMVA) sistemine katılım primi desteği: Destek sisteme dahil olan işletmeler için %50 artırılarak, 1500 TL olarak ödeneceği kaydedilmiştir.

Tarımsal yayım ve danışmanlık desteği: Bakanlıkça yetkilendirilen tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti sunan serbest tarım danışmanları ile ziraat odaları ve üretici örgütlerinde en fazla 5 tarım danışmanı ile sınırlı olmak üzere istihdam edilen her bir tarım danışmanı için 294.000 TL ödenir hükmü kararnamede yer almıştır. Destek %104 artırılmış olup, 12 aylık hizmet verilmesi karşılığı ödeneceği anlaşılmaktadır.

6. Fark ödemesi desteği

Arz açığı olan ve planlama kapsamına alınan ürünlerde üretim yılındaki maliyetler ile iç ve dış piyasalardaki fiyatlar dikkate alınarak, üretimde sürdürülebilirliği sağlamak ve gelir kayıplarını telafi etmek üzere fark ödemesi yapılacağı hükmü getirilmiştir. Her yıl fark ödemesi yapılacak ürünler ve ödeme miktarlarının belirleneceği anlaşılmaktadır. Mevcutta buğday başta olmak üzere bazı ürünlerde yapılmış olan uygulamanın, şartların oluşması halinde planlama kapsamına alınmış ürünlerde devam edeceği görülmektedir.

Nihai Değerlendirme ve Öneriler

- İlk kez bitkisel üretim planlaması ile de ilişkilendirilen yeni destekleme modeli Türk Tarımı açısından sessiz bir devrim olarak ifade edilebilir.**
- Yeni model ülkemiz tarımı açısından önemli bir fırsat olup, sektörün tüm paydaşlarının desteği ile büyüyecek ve kendini geliştirecek bir sürece evrilme potansiyelindedir.
- Model **stratejik ürünlerin** bazılarında **kendine yeterliliği** veya **üretim artışı**nı, bazılarında ise kendine yeterlilikle birlikte **ihracat için üretim** potansiyelini ortaya çıkarma hedefindedir.
- Bitkisel üretim alanımızın yaklaşık 15 milyon hektar civarındaki kısmının, yani **%75'inin üretim planlaması kapsamına alındığı** anlaşılmaktadır.
- Destekler ilk defa üretim sezonundan önce açıklanmakta** ve 3'er yıllık periyotlar halinde devamı öngörülmektedir. Böylece desteklerin yönlendirici ve üretici tercihini ortaya çıkarıcı etkisi beklenilmektedir.
- Destekler sade, basit, kolay anlaşılabilir ve uygulanabilir şekle dönüştürülmüştür.**
- Modelin dinamik olması** nedeniyle destek katsayısı tutarının günün şartlarına göre güncelleneceği gibi, diğer unsurların da gelişmeye açık olduğu anlaşılmaktadır.
- Desteklerin **alan bazlı** olduğu ve **nakdi** olarak ödeneceği ortaya koyulmuştur.

9. Havzalarda hangi ürünlerin planlamaya konu ürün deseni arasında yer alacağı konusunun yerelde sektörün tüm paydaşlarının katılımı ile belirlenmesi, sistemin yaygın kabulü açısından önemli görülmüştür.

10. **Destekler; temel destek, planlı üretim desteği, su kısıtı desteği, üretimi geliştirme desteği, kırsal kalkınma desteği ve fark ödemesi desteği şeklinde sınıflandırılmıştır.** Desteklerin genellikle destek katsayısı değeri (dekara 244 TL) üzerinden, her destek kalem için belirlenen destek katsayısıyla ilişkilendirildiği görülmektedir.

11. **ÇKS'ya kayıtlı tüm çiftçilerin temel destekten yararlanacağı, bu desteğin ilgili üründe mazot giderinin %50'sini ve gübre giderinin %25'ini karşılama hedefi güttüğü ve mevcut desteğin oldukça üzerinde olduğu değerlendirilmektedir.**

12. **Planlı üretim desteğinin stratejik 13 ürün ve 1 ürün grubunda, ilgili havzalarda bu ürünlerin planlamaya konu ürün deseni arasında yer alması durumunda verileceği ve temel destek tutarı kadar tutarın ilavesi ile belirlendiği görülmektedir.** Temel destekle birlikte planlı üretim desteğinin ilgili üründe **mazot giderinin %100'ünün, gübrenin %50'sinin desteklenmesinin** hedeflendiği ve gerçekçi olduğu görülmüştür.

13. **Model; sürdürülebilirliği ve çevreyi özellikle de toprak ve su kaynaklarını koruması hedefi yönüyle de özgünlük içermektedir.** Yeraltı su kısıtı olan 11 il ve 52 ilçede o havza için yetiştirilmesi istenen ürünleri tercih eden çiftçilere, münavebe kurallarına da uymaları şartı ile ilave teşvik ödenecektir.

14. **Üretimi geliştirme desteği altında verilen sertifikalı tohumluk destekleri önemli ölçüde artırılmıştır.** İlk kez üniversiteler ve kamu araştırma kuruluşlarınca ıslah ve tescil edilen çeşitlerin sertifikalandırılan mısır, ayçiçeği ve pamuk tohumluklarına destek verilecek olması, pamukta ise bu kapsamdaki tohumluk kullanımına ilave destek verilecek olması yerli ve milli tohumculuk sektörünün gelişimine katkı sağlayacağı değerlendirilmiştir.

Ayrıca, **katı organik gübre ve organomineral gübre kullanım desteklerinin, biyolojik ve biyoteknik mücadele destekleri ile organik ve iyi tarım desteklerinin artırılarak devam edeceği** anlaşılmaktadır.

15. **Lisanslı depolarda listelenen ürünlerde kira desteğinin** Ticaret Bakanlığının belirlediği tarifinin **%75'ini karşılayacak** düzeyde belirlenmesi, ürününün pazar değerini buluncaya kadar muhafazasını teşvik etmeye etkisi olacaktır.

16. **Tarımsal yayım ve danışmanlık desteğinin iki katına çıkarılması, bilimsel bulgu ve teknolojilerin üretime yön vermesi beklentilerini güçlendireceği düşünülmektedir.**

17. Arz açığı olan ve planlama kapsamına alınan ürünlerde üretim yılındaki maliyetler ile iç ve dış piyasalardaki fiyatlar dikkate alınarak gerektiğinde **fark ödemesi** yapılması önemli görülmektedir.

Öneriler şu şekilde özetlenebilir;

1. **Yeraltı su kısıtının olduğu havzalarda destekten yararlanmak için mısır için konulan damla sulama şartı önemli görülmüş olup, bu havzalarda desteklenen diğer tüm ürünlere de basınçlı sulama şartının konulması** yerinde olacaktır.

2. **Üst, üste ekildiğinde canavar otu sorununun dramatik olarak artma riski olan Ayçiçeğinde de münavebe şartı olarak üst üste ekilemez kuralının getirilmesi uygun olacaktır.**

3. **Mısır, ayçiçeği ve pamukta ilk defa patatestle ilave olarak üniversiteler ve kamu araştırma kuruluşları tarafından ıslah ve tescil edilen çeşitlerin sertifikalandırılan tohumluklarına verilen desteğin, yerli ve milli özel sektör tohumculuk kuruluşlarını da kapsayacak şekilde düzenlenmesi önerilmektedir.**

- 4. Topraklarımızda organik madde eksikliğinin ana verimlilik sorunu olduğu göz önünde bulundurularak, katı organik ve organomineral gübre destek tutarının üreticinin kullanımını teşvik edecek düzeye çıkarılması önemlidir.**
- 5. Biyolojik ve biyoteknik mücadele desteği kapsamının bir program dahilinde genişletilerek, alt yapı ve diğer ihtiyaçlar da geliştirilecek şekilde daha yaygın hale getirilmesi ülkemiz için önemli olduğu görülmektedir.**
- 6. Tarımsal yayım danışmanlık desteğinin önemli düzeyde artırılması önemlidir. Bu hizmetlerin kurumsal organizasyonlarca verilmesi hizmetin etkinliğini artıracadığından hareketle kurumsal yapılarda sayının 5 tarım danışmanı ile sınırlandırılması üzerinde çalışılması, sayının 2 katına çıkarılması önerilmektedir.**
- 7. Desteklerin önceden açıklanması yanında ödeme zamanı da kritik önemdedir. Bunların (özellikle üretimi geliştirme desteklerinin) üretim sezonu içerisinde ödenmesi üzerinde durulmalıdır.**
- 8. Arz açığı olan ve planlama kapsamına alınan ürünlerde gerektiğinde fark ödemesi yapılacak olması önemli görülmekle birlikte bu desteğin ilgili ürünün hasadından önce açıklanması da kritik önemdedir.**